

J. KNIFER, *Meandar u kutu*. Zagreb, Galerija suvremene umjetnosti

BIBL.: *Stambene i javne zgrade* (s I. Kordišem), Zagreb 1972; *Višestambene zgrade*, Zagreb 1986).
LIT.: J. Maroević, *Arhitektura u Hrvatskoj 1945–1985*, ibid., 1986, 196–199. — T. Odak, *Pregled stambene arhitekture u Hrvatskoj 1945–91*, ibid., 1989–91, 208–210. J. M. M.

KNEŽEVIĆ, JOKO (Ivan), slikar i kipar (Lokva-Rogoznica kraj Omiša, 23. VIII. 1907 – Split, 17. I. 1988). Završio Akademiju u Zagrebu 1939 (M. Tartaglia, J. Kljaković). Tijekom II. svj. r. u partizanima radi grafičku obradu tiska. Profesor na školi primijenjenih umjetnosti u Splitu. Uz štafelajno slikarstvo radi mozaike, intarzije, tapiserije, freske i skulpturu. Slika krajolike, mrtve prirode i portrete. Izveo nekoliko javnih spomenika (Mimice, Omiš i dr.), a osobito je važan ciklus portreta u mozaiku istaknutih ličnosti kulturnoga i javnoga života. Njegov je slikarski izraz pod utjecajem postimpresionizma, a potom i ekspresionizma. Priredio brojne samostalne izložbe u zemlji i inozemstvu (Zagreb, Split, Zadar, Rijeka, Beograd, New York, Pittsburgh).

LIT.: B. Pavlović, *Mozaici Joke Kneževića*, ČIP, 1958, 8. — G. Gamulin, *Hrvatsko slikarstvo XX. stoljeća*, II, Zagreb 1988. D. Kt.

KNEŽEVIĆ, MIKA, keramičarka (Zagreb, 3. III. 1942). Diplomirala na Pedagoškoj akademiji u Zagrebu 1966. U keramičarski izraz unosi nove teme, oblikujući stare i zamišljene gradove (ciklus *Mali gradovi*). Samostalno izlagala u Zagrebu i Kutini. Bavi se grafičkim oblikovanjem.
LIT.: T. Premierl, *Mali gradovi Mike Knežević*, ČIP, 1982, 12.

KNEŽEVIĆ, SNJEŠKA, povjesničarka umjetnosti (Zagreb, 9. XII. 1938). Studirala je povijest umjetnosti i germanistiku u Zagrebu i Münsteru; doktorirala u Zagrebu 1994 (Geneza »Lenucijeve potkove« u Zagrebu). Od 1960. surađuje na Radio-Zagrebu, na kojemu je urednik iz područja povijesti umjetnosti i kulture na III. programu do 1989. Piše studije i osvrte o G. KNEŽEVIĆ, stambeni neboderi u Čazmanskoj ul. u Zagrebu

suvremenoj arhitekturi i urbanizmu. Napisala je eseje o A. Rieglu, H. Sedlmayru i M. Dvořáku i prevodila njihova djela.

BIBL.: *SOS za stari Zagreb*, Arhitektura, 1977, 160–161; *Za budućnost najstarijeg Zagreba*, ibid., 1980, 174–175; *Projekti po mjeri Zagreba*, ibid., 1980, 174–175; *Novo u ogulinskom opusu Mihajla Kranjca i Milana Cankovića*, ibid., 1981, 178–179; *Projekt spomenika na Petrovoj gori* (Acta architectonica), Zagreb 1981; *Estetizacija kao sredstvo i cilj*, Arhitektura, 1982, 180–181; *Projekt revitalizacije početka Tkalićeve i Radićeve ulice u Zagrebu* (Miroslava Begovića), ČIP, 1983, 6; *Vrijeme ladanja*, ŽU, 1985, 39–40; *Milan Lenuci, arhitekt i kućevlasnik*, ČIP, 1986, 7–8; *Mjesto Zrinskog trga u genezi zagrebačke »zelene potkove«*; *Radovi IPU*, 1987, 11; *Utemeljiteljska kultura – na primjeru reprezentativnih urbanih prostora Zagreba*, Peristil, 1988–89, 31–32; *Obnova Dubrovnika*, Dubrovnik 1988; *Regulatorna osnova Milana Lenucija za dio Zagreba od željezničke pruge do rijeke Save iz 1907*, Radovi IPU, 1992, 16; *Zrinjevac 1873–1993*, Zagreb 1993; *Akademijina palača i njezini trgovci*, Bulletin HAZU, 1994, 1. R.

KNEŽEVI VINOGRADI, gradić u Baranji. Na Dragojlovu brijegu potvrđeni su nalazi iz antike i iz perioda seobe naroda. — Od triju crkava najveća je kalvinska, pregrađena 1839; na zvoniku je imala strijelnice. Barokna parohijska crkva Vavedenja Bogorodice ima ikonostas s rezbarenim rokoko motivima. Kasnobarokna župna crkva Sv. Mihovila, sagrađena u prvoj pol. XIX. st. na mjestu starije kapele, ima inventar iz XIX. st. (bidermajerska voštana grupa *Sv. Trojstvo kruni Bl. Djevicu Mariju*).

LIT.: A. Horvat, *Pregled spomenika kulture u Baranji*, Arhitektura, 1951, 5–8. A. Ht.

KNEŽIĆ, JOSIP KAJETAN, vojni graditelj (Petrinja, 15. II. 1786 – Senj, 15. IX. 1848). Svršio pučku i »geometrijsku« školu u Petrinji, gdje je ušao (1802) u pukovniju Filipa Vukasovića, uz kojega je postao naš najbolji graditelj planinskih cesta (s popratnim objektima). U Dalmaciji se usavršio u građevinskoj struci. Regulirao rijeku Čikolu i Krku, projektirao isušenje močvara uz Cetinu. Znamenitu cestu od Obrovca do prijevoja Mali Halan (1045 m) gradio 1825–27, a nastavak do sela Sv. Rok u Lici 1827–31. Staru Jozefinsku cestu (1770–79) rekonstruirao do 1833; nova nastaje (1833–43) od Karlovca do Senja, koji je uz tu prometnicu znatno oživio. Nad Tounjčicom je izgradio jedinstven kameni most-vijadukt. Pod Vratnikom gradi klasicističku kapelu (Majorija) Sv. Mihovila i česmu Cesarsko vrilo, te svoju grobnicu s hrvatskim natpisom. U Senju obnavlja vodovod i klasicističku česmu na Cilnici (1845), a 1844–47. projektira i gradi cestu od Karlobaga preko Kubusa i Brušana do Gospića.

LIT.: S. Szavits-Nossan, *Stopedesetogodišnjica rođenja Josipa Kajetana Knežića*, Tehnički list, 1936, 13. i 14. — Isti, *Josip Kajetan Knežić 1786–1848*, Senjski zbornik, 1969–70, 4. A. Ht.

KNIEWALD, DRAGUTIN, liturgičar i povjesničar umjetnosti (Zagreb, 23. VII. 1889 – 5. V. 1979). Studirao u Rimu gdje doktorira iz filozofije (1911) i teologije (1913). Profesor Teološkog fakulteta u Zagrebu 1921–52. Glasoviti liturgičar, osobito je iscrpno istražio stari obred zagrebačke katedrale i s tim u vezi iluminirane zagrebačke kodekse. Studije o gotovo svim liturgijskim predmetima, s posebnim naglaskom na primjercima očuvanim u Hrvatskoj, ostale su uglavnom u rukopisu. Organizirao je prijenos Bašćanske ploče iz Jurandvora u Zagreb 1934.

BIBL.: *Naše gotičke pokaznice*, Croatia Sacra, 1936; *Zagrebački liturgijski kodeksi XI–XV stoljeća*, ibid., 1940; *Iluminacija i notacija zagrebačkih liturgijskih rukopisa*, Rad JAZU, 1944, 279; *Najstariji inventari zagrebačke katedrale*, Starine JAZU, 1951; *Feliks Petančić i njegova djela*, Beograd 1961; *Latinski rukopisi u Zagrebu*, u katalogu: *Minijatura u Jugoslaviji*, Zagreb 1964. Iv. Mat.

KNIFER, JULIJE, slikar (Osijek, 23. IV. 1924). Studirao na Akademiji u Zagrebu (1951–56). Suosnivač i član grupe »Gorgona« (1959), blizak

KNIN, tvrđava

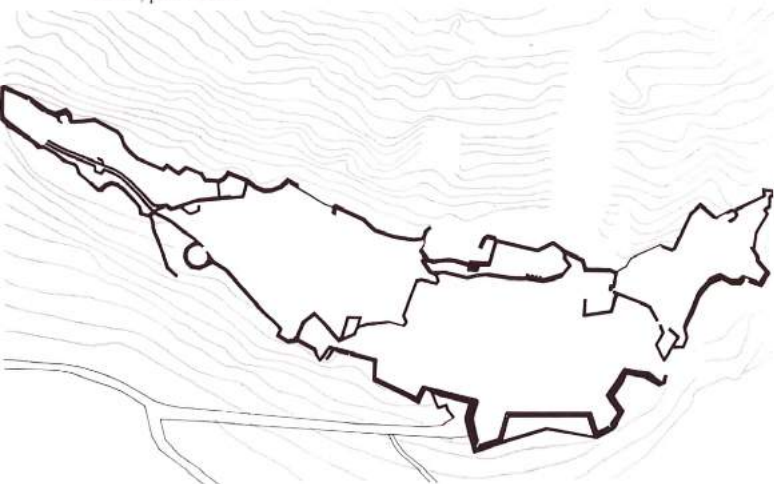
pokretu novih tendencija (1961). Tijekom školovanja pokazuje sklonost likovnome minimalizmu (*Crteži i serija Autoportreta*, 1949–51). U svojim se počecima nadovezuje na tradiciju kubizma i purizma. God. 1959–60. stvara meandarsku formu posve reducirane likovne ekspresije. Iz likovnoga minimalizma meandra, svedena na jednoličan ritam kontinuirane forme te odnos crnog i bijelog, stvara jedinstveni opus slika i crteža. Povećavajući dimenzije meandarskoga motiva oblikovao je nekoliko ambijentalnih rješenja (*Vrapče*, 1971; *Tübingen*, 1975; *Zagreb*, 1979, 1987). Od 1973. pretežno slika u Tübingenu (Galerija »Ingrid Dacić«), a 1988–89. češće u Francuskoj (Nica). Od 1977. temu meandra često varira u tehnici crteža grafitom. Ilustrirao je poemu F. Hölderlina *Rajna*, (Neu Isenburg, 1984). Samostalno je izlagao u Zagrebu (1958, 1960, 1966, 1970, 1980, 1987, 1988), Tübingenu (1973, 1979, 1985, 1987, 1988), Gelsenkirchenu (1974), Kopru (1979), Osijeku (1979, 1984), Dijonu (1989), te na Bijenalu u Veneciji (1976), Trigonu u Grazu (1977), Bijenalu u São Paulu (1979, 1981).

BIBL.: *Zapisi*, ŽU, 1983, 35.

LIT.: Z. Mrkonjić, Poučak o odluci, *Umetnost* (Beograd), 1965, 3–4. — J. Denegri, Jedan prilog tumačenju slikarstva Julija Knifera, ŽU, 1969, 10. — V. Horvat-Pintarić, Julije Knifer (katalog), Venezia 1976. — Z. Maković, Crteži Julija Knifera (katalog), Zagreb 1980. — *Isti*, Zapisi Julija Knifera, ŽU, 1983, 35. — Ž. Košćević, Julije Knifer — Meandar iz Tübingena 1973–1988, Zagreb 1989. — D. Matičević, Prilozi periodizaciji Julija Knifera, ŽU, 1990, 47.

KNIN, grad u Dalmatinskoj zagori. Mnogobrojna arheol. nalazišta potvrđuju da su K. i njegova okolica bili nastanjeni još u prapovijesti. Nekoliko rim. grobova otkrivenih ispod tvrđave i ostaci arhitekture na brdu

KNIN, plan tvrđave

Spas potvrđuju da je tu bilo rim. naselje. K. prvi put spominje u X. st. Konstantin Porfirogenet, pod imenom *Tenen*, kao grad i središte istoimene župe. U doba rane hrv. države tu je povremeno boravište narodnih vladara (Trpimir, Mucimir, Svetoslav, Držislav, Zvonimir i Petar). Oko 1040. osn. je Kninska biskupija s jurisdikcijom sve do Drave, na čelu s »hrvatskim biskupom«. Poslije su u Kninu povremeno stolovali hrv. velikaši (Šubići Bribirski i Nelipići); gotovo dva stoljeća je pod Turcima a 1688. zauzimala ju ga Mlečani i drže sve do 1797. Z od Knina uzdiže se srednjovj. tvrđava podignuta sred. X. st.; konačni je izgled dobila poč. XVIII. st., kada je umjetnim prosjekom odijeljena od brda Spas koje se sa S strane na nju nadovezuje. Tvrđava je jedna od najvećih fortifikacijskih građevina u Dalmaciji. Podijeljena je na gornji, srednji i donji grad, koji su međusobno povezani pokretnim mostovima. Najstariji je gornji grad na sjev. dijelu tvrđave, dok su srednji i donji grad sagrađeni u kasnome srednjem vijeku. U poč. XVIII. st. na gradnji zidina kninske tvrđave radili su i domaći majstori Ivan Macanović i njegov sin Ignacije. U tvrđavi je prije II. svj. r. bio smješten Muzej hrvatskih starina (danas Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu), osn. 1893. Na Spasu se u novije vrijeme vode sistematika arh. istraživanja (kasnoant. i starohrv. naselje), a na položaju Greblje istražena je nekropola iz vremena seobe naroda (VI. st.). U ratu 1991–92. tvrđavu su pobunjenici devastirali (poradi ratne namjene), a kat. crkve Sv. Josipa i Sv. Antuna su porušene.

LIT.: S. Gunjača, Knin u davni, Jadranski dnevnik, 24. XII. 1935. — *Isti*, Prinos istraživanja kninske tvrđave, Kalendar Napredak, 1937. — *Isti*, O položaju kninske katedrale, SHP, 1949. — C. Fisković, Ignacije Macanović i njegov krug, Prilozi—Dalmacija, 1955. — S. Gunjača, Tinnensis Archaeologica-Historica-Topographica, II, SHP, 1960. — D. Jelovina, Starohrvatske nekropole, Split 1976. — N. Jakšić, O katedralama hrvatske i kninske biskupije, Radovi. Filozofski fakultet Zadar, 1987–88, 17. — *Isti*, Iz srednjovjekovne topografije Knina, ibid., 1981, 20. — F. Smitlanić, Nastanak i razvoj srednjovjekovnog Knina, ibid., 1985, 24. — N. Jakšić, Prilozi urbanizmu srednjovjekovnog Knina, u knjizi: Arheološka istraživanja u Kninu i Kninskoj krajini, Zagreb 1992.

Du. J.

KNOLL, Petar, povjesničar umjetnosti (Vukovar, 3. IV. 1872 — Zagreb, 15. IV. 1943). Studirao i doktorirao u Beču. Lektor za povijest jugosl. umjetnosti na Filozofskome fakultetu od 1921, docent za povijest arhitekture na Tehničkome fakultetu u Zagrebu od 1923. Proučavao probleme teorije umjetnosti i urbanizma, a poglavito stari Zagreb. Među prvim upozorio na potrebu čuvanja urbanističkih cjelina, zalagao se za očuvanje urbanističkih i arhitektonskih vrijednosti Zagreba.

BIBL.: *Strossmayerova akademjska galerija*, (katalog), Zagreb 1922; *Form und Gedanke in der bildenden Kunst*, Zagreber Tagblatt, I. VIII. 1922; *Agonija starog Zagreba*, Obzor, 1925, 156–163; *Stari Zagreb i regulatorna osnova*, Obzor, 21. i 23. VIII. 1929; *Urbanizam s osobitim obzirom na stari Zagreb*, Književnik, 1930, 5; *Ideologija moderne arhitekture*, Arhitektura, 1933, 9; *Stari Zagreb*, Zagreb (revija), 1938, 6.

LIT.: Ž. Čorak, Petar Knoll, teoretičar arhitekture, Radovi OPU, 1981, 7.

L. D.

KNJIGOVEŠTVO, grana primijenjenih lik. umjetnosti. Knjižni je uvez specifičan element kodeksa — knjige s listovima, koja se pojavila na prijelazu iz staroga u sr. vijek (IV/V. st.) i ubrzo potisnula stariji knjižni svitak.

Najstariji raskošni uvezi bili su, po uzoru na rim. konzularne i starokršć. diptihe, prekriveni pločama od rezbarene bjelokosti ili su im korice bile optočene srebrnim i zlatnim pločama s umecima od emajla, dragoga kamenja te raznim filigranskim ornamentima. Taj način ukrašavanja, inače tipičan za srednjovj. knjigoveštvo, prevladava otprilike do XII. st., a pojavljuje se posebice kod liturgijskih i biblijskih kodeksa. U kasnomu sr. vijeku korice se presvlače kožom, pergamentom, tkaninama i okivaju jednostavnijim graviranim metalnim pločicama i knjižnim okovom. Taj tip uveza obično se naziva samostanskim, jer su se kroz cijeli sr. vijek knjige uvezivale u samostanima. U humanizmu i renesansi k. se razvija u poseban obrt kojim se bave pretežno svjetovni majstori (od XV. st.). Po uzoru na orijentalne uveze teške drvene korice zamjenjuju korice od ljepenke, za presvlaku služe obojene kože (crveni, zeleni, žuti maroken), a pri ukrašavanju korica prevladavaju tri tehnike: kožni rez ili plastika, tj. tehnika urezivanja ornamenata u kožu, potom slijepi tisak, odn. bezbojno utiskivanje ukrasnih linija, pečata pa i čitavih ploča s figurama i ornamentima na presvlaku korica te zlatotisak, tj. slijepi tisak s primjenom pozlate. U umj. knjigoveštvu humanizma i renesanse prednjači Italija (Firenca, Napulj, a osobito Mleci s glasovitim tiskarom novatorom Aldom Manuzzijem). U XVI. st. nove knjigoveške tehnike razvijaju se i u drugim eur. zemljama; franc. umj. uvez postaje vodećim u Europi tijekom nekoliko stoljeća (kasna renesansa, barok i rokoko). Potkraj XVIII. i poč. XIX. st. ulaze u modu jednostavniji, neoklasični uvezi, a za njima slijede nešto bogatiji tzv. romantički uvezi. U drugoj pol. XIX. st., s promijenjenim gospodarskim i društvenim prilikama, sve je rjeđe umj. ukrašavanje knjiga, premda i ovo